

N:o 35.

Ank. till Riksd. kansli den 4 april 1900, kl. 1 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckta motioner om skrivelser till Kongl. Maj:t angående dels inskränkning i aktiebolags rätt till förvärf af fastighet å landet, dels sådan ändring i lagen angående hemmansklyfning, egostyckning och jordafsöndring, att vid egostyckning hänsyn skall tagas till skogsbehof för hvarje egolott, som skall brukas såsom sjelfständigt hemman.

Frågan om inskränkning i aktiebolags rätt till förvärf af fastighet har flere gånger varit föremål för Riksdagens behandling senast nästlidet år, då herr Åkerlund väckte motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t i syfte att till betryggande af vårt lands sunda utveckling och vårt oberoende af främmande inflytande inskränkning måtte ske i aktiebolags rätt till förvärf af landtfastighet. Dåvarande lagutskott, som hade att afgifva utlåtande öfver motionen, tillstyrkte bifall till densamma, och godkändes denna hemställan af Andra, men afslogs af Första Kamraren.

Sedan frågan alltså för den riksdagen förfallit, har herr Åkerlund
Bih. till Riksd. Prot. 1900. 7 Saml. 26 Häft. (N:o 35.)

nu uti en inom Andra Kammaren afgifven, till lagutskottet hänskjuten motion, n:o 115, med återupptagande af sitt förra året framlagda förslag, hemställt, att Riksdagen i skrifvelse till Kongl. Maj:t ville anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, huruvida icke, till tryggande af vårt lands sunda utveckling och vårt oberoende af främmande inflytande, inskränkning uti aktiebolags rätt till förvärf af fast egendom å vår landsbygd finnes erforderlig, och att, derest Kongl. Maj:t pröfvat så vara fallet, Kongl. Maj:t täcktes låta utarbета och förelägga Riksdagen förslag till lagstiftning härför.

Till stöd för förslaget har anförts:

»Då helt visst aktiebolagsinstitutionen utgjort en af de främsta driffjedrarna för vår tids storartade ekonomiska utveckling och man dertill känner det allt starkare framträdande begäret hos en stor del af landets mera framstående personer att, äfven om desamma just icke hafva några egna kapital nedlagda uti aktiebolag, ändock egna en mycket betydlig del af sin tid för verksamhet inom sådana, möjligen ock då denna tid väl skulle behöfvas för noggrant handhafvande af andra dem anförtrodda värf, samt huru ofta man under senare årtionden vidtagit den åtgärden att söka rädda fallfärdiga jordbruksförmögenheter genom att låta aktiebolag öfvertaga deras spillror, och slutligen den ganska betänkliga utveckling, affärsverksamheten och spekulationslustan allt mera tagit att genom allehanda utvägar intvinga snart sagdt hvarje näringsgren af någon betydenhet under aktiebolag, bör det visst icke väcka förvåning, derest ett förslag, om ock endast afseende inskränkning af sådana bolags rätt att förvärfva och besitta fast egendom, å vår landsbygd på många håll skall ses med ovilja och alltid komma att röna starkt motstånd, helst man alltför ofta synes önska förgäta, att ett ekonomiskt uppsving, som visserligen vid god hushållning kan upphjelpa en dålig affärsställning och förorsaka öfverfyllnad i statens kassor någon tid, alls icke är värdt det obetingade lofpris, som från vissa håll eignas detsamma, såvida dermed ej förenas ett sundt socialt framåtskridande, och att ett sådant framåtskridande i främsta rummet betingar, att man ej¹ skapar proletärer af landets befolkning i vidsträcktare mån, än nödigt är, samt allra minst af dess sjelfständiga jordbrukareklass.

Då jag emellertid fortfarande hyllar den uppfattning, jag flere gånger tillföre en inom Riksdagen häfdat, om vigten att tillse, det den sjelfegande jordbrukareklassen inom landets alla delar ej allenast, så vidt möjligt, bibehölles oförminskad, utan att dess tillväxt äfven främjades af statsmagterna, samt vågar tro, att Riksdagens uttalanden i sina

skrifvelser till Kongl. Maj:t af den 14 maj 1891 och 11 maj 1894 hufvudsakligen åsyftat just detta och icke uteslutande bildandet af en bofast arbetareklass, äfvensom håller på lagbudet, det utländsk undersåte, som icke erhållit svensk medborgarrätt, icke är berättigad att utan Kongl. Maj:ts tillstånd förvärfva och besitta fast egendom i riket, och dessutom anser för alldeles orimligt, att allt större delar af sjelfva landet utan vidare få öfvergå till personligen oansvarige egare, samt att ett af statsmagternas förnämsta åligganden borde vara att tillse, det den stora massan af nationen icke — vare sig genom öppna eller förtäckta medel — utsättes för magtmissbruk från ett fåtals sida, om än detta fåtal skulle bestå af mycket påpassliga, snillrika och fyndiga personer, må det ursäktas mig, att jag å nyo tager Riksdagens uppmärksamhet i anspråk för de sociala och måhända äfven politiska faror, hvilka helt visst äro förknippade med fastighetsaktiebolagsväldets hastiga tillväxt inom största delen af vår landsbygd.

Aktiebolagsinstitutionen har alldeles icke fört utvecklingen fram mot det med århundradets frihetssträfvanden enligt uppgift åsyftade målet — proletarietets minskning och de sjelfständiga medborgarklassernas ökning inom samhällena — utan tvärt om verkat i alldeles motsatt riktning, i det den genom samlade kapital skapade storindustrin förlamat eller alldeles krossat den mindre industrien och handtverkerierna, hvarigenom ock betydlig inskränkning i de personliga arbetsgifvarnes antal uppstått och allt större arbetareskaror hopats på några fåtal platser för utförande af arbeten åt nära nog oansvariga och okända arbetsgifvare, hvarjemte samma institution i hög grad möjliggjort en massa mer eller mindre sunda och redbara affärer, hvarigenom kapitalen samlats på allt färre händer. Men då densamma ändock utgjort den kanske förnämsta orsaken till vår tids storartade utveckling i fråga om industri, kommunikationer och dylikt samt blifvit nära nog outhärlig vid sådana företags åvägbringande af större omfattning, och då den ej, tillämpad för sådana ändamål, så för all framtid kan klafbinda allt och alla inom stora delar af landet som de aktiebolag, hvilka ega större jordegendomar, lär man nödgas finna sig deruti, att aktiebolag komma att finnas och nybildas för idkande af industriell rörelse, kommunikationsleders åvägbringande och trafikerande och dylikt. Deremot synes mig aktiebolags rätt till besittning och förvärf af jordegendom af större omfattning innebära så ytterst betänkliga faror för svenska folkets framtida väl och oberoende af främmande inflytande, att densamma åtminstone ej borde få tillgodonjutas utan föregående pröfning af rådande förhållanden och Kongl. Maj:ts derefter

för hvarje särskildt fall dertill lemnade medgifvande samt i regeln endast till den omfattning, som finnes erforderlig till byggnadstomter för industriell verksamhet, kommunikationsleder, upplagsplatser och dylikt, ty just såsom innehafvare af större jordegendomar blifva aktiebolagen, särskildt för ett litet och svagt land som vårt, så synnerligen farliga genom sin kosmopolitiska karakter och permanens eller deras egenskap att ega bestånd långt utöfver en generations lifslängd.

Visserligen hafva icke endast aktiebolag, utan äfven enskilda personer och firmor täflat om att frångånda allmogen i våra egentliga skogsprovinser dess reellaste tillgångar: skogarna, men tvifvelsutän kan man våga påstå, att det varit dessa bolag, hvilka gått i spetsen för att afhända samma allmoge dess hemman och dermed dess sjelfständighet, helt visst i afsigt att behålla hvad de kommit öfver för all framtid; och den sorgliga gång, utvecklingen i följd deraf tagit inom stora delar af orterna norr om Venern och Mälaren, nemligen att större delen af den förutvarande arbetsamma, förnöjda, varmt fosterländska och jemförelsevis lyckliga allmoge klassen i dessa gamla svenska landsbygder inom några få årtionden nedsjunkit till i bästa fall arrendatorer och hufvudsakligen till vanliga daglönare, kan väl icke stämma öfverens med den utveckling, vår tid kräfver. Och ehuru säkerligen skogsafverkningen der icke skulle hafva forcerats så, som under senare årtionden varit fallet, derest icke mäktiga in- och utländska konsortier omhändertagit densamma samt därför ock inbringat mindre, än den nu gjort, torde tvifvelsutän kunna ifrågasättas, huruvida icke vårt land skulle haft vida större och varaktigare gagn deraf, att dessa landskaps skogar och jordbruk i allmänhet qvarblifvit i allmogens ego och denna lemnats erforderligt bistånd för flottleders iordningsställande m. m., då den allt framgent kunnat genom hufvudsakligen eget arbete tillgodogöra sig ständiga skogsinkomster och dymedelst förblifvit i stånd att förkofra sina jordbruk, bryta bygd i våra ödemarker och föra ett jemförelsevis lyckligt lif i egna hem, än det vi vunnit genom de storartade företag, hvarigenom denna allmoge allt för ofta nödgats sälla sig till det stora arbetareproletariat, hvilket jemte några förvaltare, köpmän och tjänstemän tyckes komma att inom kort nära nog uteslutande utgöra befolkningen inom stora delar af ifrågavarande landskap.

Det är för visso ganska betänkligt, att redan nu några åtgärder knappast kunna vidtagas för främjande af den sjelfegande hemmansegareklassens bibehållande och tillväxt inom de stora områden af vårt land, hvarest aktiebolag hunnit slå under sig nära nog all enskild jordegendom, emedan sådana bolag ju äro tillförsäkrade eganderätt till sina

gods för all framtid, och vi helt visst skulle komma att stå oss slätt, derest vi — till landets båtnad — sökte åvägabringa ändringar uti de förmåner, vår bolagslagstiftning beredt utländska undersåtar tillfallen att i allt vidsträcktare mån under senare tider här förvärfva.

Då dessutom allt tyder derpå, att, derest aktiebolags förvärf af jordegendom i riket icke hejdas af statsmagterna, dessa bolag efter hand ej allenast skola slå under sig all enskild jordbruksfastighet af värde inom våra egentliga skogsprovinser, utan äfven vida mera, än hittills varit fallet, sträcka sina långa armar vidt utöfver Norrland, Dalarne och Vermlands gränser och äfven der föröda den fria allmogen, synes mig så mycket angelägnare att utan uppskof vidtaga åtgärder för att bevara den svenska jorden för Sveriges folk, emedan helt visst endast härigenom en någorlunda talrik sjelfständig hemmansegareklass i längden kan ega bestånd i vårt land; ty sannerligen den s. k. egna-hems-frågan allena — allra minst sådan den numera artar sig — kan främja detta syfte, änskönt den väl är egnad att i vidsträckt mån gagna fastighetsaktiebolagen och öfriga stora arbetsgifvare.

Enligt tillgänglig statistik hafva aktiebolag under åren 1885—96 inom nedanstående län förökat sina egovälden sålunda:

inom Kopparbergs	län fr.	39,283	mtl	tax. t.	2,115,200	t.	69,832	mtl	tax. t.	8,142,500
» Gefleborgs	»	79,463	»	»	3,571,100	»	186,064	»	»	9,498,300
» Vesternorrlands	»	176,067	»	»	6,408,750	»	286,195	»	»	12,847,800
» Jemtlands	»	50,131	»	»	1,885,100	»	172,483	»	»	6,671,750
» Vesterbottens	»	25,179	»	»	1,101,650	»	127,600	»	»	5,894,580
» Norrbottens	»	191,344	»	»	3,167,700	»	219,048	»	»	3,953,300

och efter 1895 hafva samma bolag inom ifrågavarande provinser lagt under sig ytterligare stora egovidder, ehuru dessas areal och värde ej någorlunda exakt kan uppgifvas.

Det är emellertid ej blott inom Norrland och Dalarne som aktiebolagens jordegendom är stadd i stadig tillväxt, hvilket framgår deraf, att denna deras egendom under åren 1880—96 ökats från i det närmaste 1,064 mantal med ett taxeringsvärde af 51,000,000 kronor till 1,640 mantal, taxerade till 81 $\frac{1}{2}$ millioner inom Sveriges öfriga län, och efter 1895 hafva aktiebolagens jordförvärf äfven inom dessa fortgått ganska raskt.

I mellersta och södra delarne af vårt land har helt säkert ganska allmänt antagits, att den nya lagen om egostyckning, hemmansklyfning och jordafsöndring skulle vara egnad att delvis häfva de missför-

hållanden, som aktiebolags, bolags och firmors förvärf af allmogens hemman och skogar i våra norra län förorsakat, hvarför man der förvånades öfver den välvilja, hvarmed denna lag emottogs af målsmän för trävarurörelsen derstädes så väl som ock af tidningar, hvilka tyckas stå denna rörelse nära. Ledsamt nog har jag först sent omsider fått anledning förmoda, det välviljan mot den nya lagen i allmänhet icke just härrörde från önskan att inom de orter, hvarest trävarurörelsen slagit under sig nära nog all jord, som tillhörde enskilde, åter se ett fritt och burget bondestånd uppkomma, utan fast hellre deraf, att lagen i fråga är egnad att mildra den ovilja, hvarmed skogsbolagens tilltagande välde numera åses, dels, såsom af aktade, opartiske män från Norrland blifvit mig påvisadt, i stället för att främja hvad med densamma särskildt för Norrland åsyftats, eller botandet i någon mån af de skador, ett mera än femtioårigt utrotningsarbete mot dessa bygders allmoge förorsakat, säkerligen skall komma att verka i rakt motsatt riktning. I följd af den nya lagen komma nemligen spekulanter på den kvarvarande allmogens egendomar i den ytterst angenäma ställningen att kunna *utan omvägar* erbjuda de utsedda offren att behålla hemmanens inegor och möjligen någon för skogsköparen obehöflig betesmark, hvilka fördelar jemte en god del kontanter för den sålda skogsmarken helt visst skola hafva till följd, att många af de i närheten af eller inom skogsbolagens egovälden kvarvarande hemmansegare, hvilka tillförene alldeles icke tänkt på att afyttra sina reellaste tillgångar: skogar och betesmarker, komma att gå i fällan, utan att betänka, huru lätt de erhållna penningarna gå dem ur händerna, eller huru hart när omöjligt det är att der uppe vara oberoende jordbrukare utan skog till afsalu. Endast detta förhållande synes mig vara skäl nog att inskrida gent emot aktiebolagens fortsatta jordförvärf i riket. Vål vore äfven, derest bolag och firmor, hvilka ganska visst verkat i samma olyckliga riktning inom våra norra län som aktiebolagen, ginge litet varsammare till väga mot småbönderna der uppe, än hvad kanske ofta hittills varit fallet, men den faran är åtminstone icke till finnandes i fråga om dem tillhörig jordegendom, att densamma, såsom det kan vara fallet med aktiebolags gods, nära nog kan anses fränhänd Sveriges folk för all framtid; ty firmor och bolag upplösas ju ganska lätt, hvarvid deras jordegendom byter egare.

Att inom våra skogsprovinser tillfällen beredas för arbetare att kunna förvärfva egna hem å sådana platser, der rikliga arbetstillfällen finnas, är ju lika viktigt, som att sådant sker i öfriga delar af landet, och för detta ändamål lär den nya lagen helt visst komma att visa sig

gagnelig. Men, i likhet med Konungens befallningshafvande i Norrbottens län, vågar jag antaga, att skogsaktiebolagen skola finna med sin fördel förenligt att för all framtid söka från odling och kultur undanhålla de ofantliga odlingsbara områden, hvilka i allmänhet äro till finnandes inom deras egovälden. Skulle likväl några försäljningar af odlingsmarker från sådana bolags gods ifrågakomma uppe i våra nordligaste län, håller jag före, att dylika jordupplåtelser, såsom helt visst blifvande i saknad af all skogstillgång för afsalu och tillräckliga beten, lika litet skola gynna tillväxten af en sjelfständig hemmansegareklass derstädes, i stånd att föra en dräglig tillvaro, som om staten i och för främjande af detta viktiga ändamål upplåter odlingsbara jordbitar utan skog öfver husbehof och utan beten till hugade spekulanter; ty beröfvad möjligheten att erhålla del af hvad naturen sjelf anvisat våra norra provinsers allmoge till ersättning för ett kärft klimat och en mången gång otacksam jord, nemligen delaktighet i dervarande skogstillgångar, skall en sådan sjelfegande befolkning inuti landet långt ifrån arbetscentra icke blifva annat än ett bofast proletariat, och bunden, som den vore af hem och familj, skulle den blifva vida sämre lottad än s. k. lösa arbetare, samt helt underkastad närmaste skogsegare för hvad den för sin utkomst komme att behöfva utöfver hvad jordbruket der uppe kunde afkasta.

Men utom den sociala och — i fråga om jordbruket — ekonomiska tillbakagång, som följt de flesta skogsaktiebolag i spåren, finnes ett annat kanske ännu viktigare skäl emot deras jordförvärf i riket, nemligen det, att stora områden af Sveriges jord, utan att vi kunnat hålla någon kontroll deröfver, redan öfvergått till utlänningar och än mera när som helst kunna blifva utländsk egendom, om ock bolagen fortfarande kallas svenska. Man bör nog icke ställa sig likgiltig emot det oerhörda inflytande på såväl politiska som kommunala val och angelägenheter, utlänningar såsom jordegare i stor skala kunna utöfva i ett så litet och svagt land som vårt; det är ju ock bekant, att vi redan mer än en gång måst »stoppa pipan i säcken», fastän vi ostridigt haft rätten på vår sida, i tvister med stormagters undersåtar, som här i riket drifvit rörelse.

Vi offra årligen stora summor för att kunna förhindra fiendens inträngande i landet, men åse på samma gång med största lugu, huru allt större sträckor af Sveriges jord, hvilken ju ändock utgör *sjelfva grunden* för vår tillvaro som fri stat, måhända för all framtid frånhändas Sveriges folk och öfvergå till juridiska personer, hvilka ju kunna ut-

göras af affärsmän, tillhöriga hvilken nation som helst. Kan sådant vara välbetänkt?

Jag vet mycket väl, att det kan anföras mer än ett ganska talande skäl för bibehållande af aktiebolags rätt att besitta och förvärfva jordegendom i riket, men huru giltiga sådana skäl än må förefalla, så kunna desamma enligt min tanke icke i någon mån motväga de faror för vår sociala utveckling och vårt oberoende, hvilka synas mig förenade med aktiebolags ständigt ökade förvärf af jordegendom i vårt land.»

I samband med förevarande motion har lagutskottet till behandling förehaft en af herr *Wiklund* äfvenledes inom Andra Kammaren väckt, till utskottet öfverlemnad motion, n:o 132, af följande lydelse:

»Genom lagen om hemmansklyfning, egostyckning och jordafsöndring den 27 juni 1896 torde beträffande egostyckning ytterst hafva åsyftats dels åtgärders vidtagande till beredande af eget jordbruk åt mindre bemedlade, dels möjlighet att kunna afyttra eller förvärfva större eller mindre områden af till skattehemman hörande skogsmark, dels äfven att bolagen skulle blifva i tillfälle att från sina hemman afyttra den odlade och odlingsbara jorden tillika med nödig husbehofsskog, hvarigenom möjlighet skulle öppnas för afskaffande af det förlamande åbo- och arrendesystemet och i stället uppstå en sjelfegande jordbrukareklass. De verkningar, som lagen om egostyckning redan visat sig medföra, äro dock af helt annan beskaffenhet. Endast till obetydlig del torde den kunna anses fylla det med densamma ursprungligen afsedda ändamålet. Deremot tyckes dess hufvudsakligaste verkan sträfva i riktning till främjande af de stora industriergarnes med de mindre bemedlades stridiga intressen. Att åsyftade resultat understundom icke uppnås får man väl finna sig uti, men när man märker, att på något område yttringar af motsatta verkningar med hvad åsyftats upprepade gånger gifva sig till känna, då tyder ett sådant förhållande på att saken kräver den allra största uppmärksamhet.

Hvad den norrländska skogs- och jordbruksfrågan beträffar, har visserligen Riksdagen vid flera tillfällen sökt komma den sjelfegande jordbrukarebefolkningen till hjälp, men motsatta yttringar mot de ändamål, som med de vidtagna åtgärderna åsyftats, hafva gång efter annan framträdt. Så t. ex. medförde inskränknungen af tiden för afverkningsrättens bestånd från 50 till 20 år endast, att bolagen allmänt började

förfärfva eganderätten till hemmanen, och när Riksdagen icke ansett sig kunna vara med om någon inskränkning i bolagens rätt att förvärfva och besitta fast egendom, trodde man sig hafva funnit ett verkamt korrektiv mot missförhållandena uti den nya egostyckningslagen. Ett af de önskemål, som dermed skulle vinnas, var, att hemmanen skulle så styckas, att till den odlade jorden äfven komme att läggas nödig husbehofsskog, men emellertid blef detta önskemåls uppnående ingalunda garanteradt af någon föreskrift i lagen. Man hoppades, att detta förhållande skulle reglera sig sjelft. Det har dock visat sig, att så icke är fallet. Hvarpå detta beror, kan ju vara svårt att säga, men måhända kan anledningen sökas uti den beroende ställning, som den jordbrukande befolkningen lätt kan iråka i förhållande till ett bolag, som drifver en stor och omfattande verksamhet.

Med begagnande af den brist, som i lagen finnes, och med den fullständiga aftalsfrihet, den tillåter, börja nu bolagen på att stycka sina hemman, men dervid ske styckningarne på sådant sätt, att egaren af den eller de utstyckade delarne af hemmanet ingalunda kan i framtiden på desamma blifva besuten. Oftast utstyckas endast åkerjorden, hvaremot rättighet till ångar, skog och bete tillförsäkras genom servitutsaftal, och beträffande skogen eller rätt till byggnadsvirke — om någon sådan rätt erhållits — samt vedbrand, göras dessa rättigheters tillgodogörande vanligen beroende af bolagstjenstemännens anvisning eller utstämpling. Uti egostyckningslagen meddelas visserligen den bestämmelsen, att besvär eller last må, i den mån sådant är vid laga skifte tillåtet, läggas å en egolott till förmån för viss annan egolott. Men huruvida en sådan nyttjanderätt till husbehofsvirke, byggnadsvirke, vedbrand, ångslägenheter och bete på ett för köparen af den utstyckade egolotten betryggande sätt kan genom ett dylikt servitutsaftal tillförsäkras honom, lär vara ganska osäkert. Det torde i allt fall ej vara lagens mening, och säkerligen skall egaren af den sålunda belastade fastigheten fort nog söka göra sig fri från dylika besvär. Tillfälle till en dylik frigörelse erbjuder sig, om ej förr, vid utlöpan det af tiden för de särskilda nyttjanderätterna efter respektive 50 och 20 år. De, som göra ett försök att på dessa vilkor bebo sådana egolotter och der tro sig kunna blifva besutna, skola snart nog inse det lönlösa i sina sträfvan den, och den enda fördel, som vinnes med styckning på detta sätt, blir, att bolaget på ett behagligt sätt kommit ifrån besväret med åbyggnaders och jordens underhåll.

Ej ens vid de nyförvärf, som af bolagen göras med hjälp af egostyckningslagen, ställer sig saken bättre, då desamma vanligen tillgå

på sådant sätt, att bolaget först förvärfvar hela hemmanet, hvarefter utstyckning af inegorna sker på samma sätt som vid styckning af sådana hemman, hvilka af bolaget egts före lagens tillkomst. Får det emellertid fortfara på sätt som nu tillgår, kommer otvifvelaktigt snart nog att uppstå dels en betänklig rättsosäkerhet genom bristande bestämmelser rörande servitutsaftalen, dels fara för den sjelfegande jordbrukareklassens bestånd och dels uppstående i stor omfattning af ödehemman.

Om till afhjelpande af här ofvan påpekade missförhållanden stadgandet af vissa proportioner mellan inegor och skogsmark, som vid egostyckningar skulle vidtagas, måhända af flera anledningar kunde befinnas mindre lämpligt, torde en bestämmelserätt i detta afseende kunna och böra inrymmas åt förrättningsmannen, i detta fall då biträdd och stödd af gode män. Åt dessas bedömande synes mig ock kunna öfverlemnas, huruvida för något särskildt fall egolott kunde utstyckas utan husbehofsskog.

På grund af hvad sålunda anförts, får jag vördsamt hemställa, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det täcktes Kongl. Maj:t låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till ändring i lagen om hemmansklyfning, egostyckning och jordafsöndring den 27 juni 1896, i syfte att vid egostyckning nödig hänsyn toges till skogsbehof för hvarje egolott, som såsom sjelfständigt hemman skall brukas.»

I herr Wiklunds motion hafva femton af Andra Kammarens ledamöter instämt.

Såsom af ofvan intagna motioner framgår, öfverensstämma de förslag, som genom dem bragts under Riksdagens pröfning, så till vida som med båda motionerna åsyftas att trygga fortbeståndet och utvecklingen inom vårt land af en klass sjelfständige, mindre jordegare. Detta önskningsmål, hvilket är ett af skälen, hvarför herr Åkerlund ifrågasatt inskränkning i aktiebolags rätt till förvärf af fastighet å landet, synes äfven utgöra den hufvudsakliga grunden för herr Wiklunds hemställan om åtgärder i syfte, att vid förekommande egostyckning hvarje egolott, afsedd för sjelfständigt jordbruk, må erhålla behöflig husbehofsskog.

Häruöfver har herr Åkerlund till stöd för sin framställning erinrat om de faror, som vore förbundna dermed, att aktiebolag, hvilka helt

och hållet eller till någon del utgjordes af utlänningar, egde obegränsad rätt att förvärfva fast egendom på vår landsbygd.

Vid bedömande till en början af herr Åkerlunds förslag från sist angifna synpunkt har utskottet funnit synnerligen goda skäl tala för detsamma. Enahanda uppfattning i frågan har förut uttalats af nästlidet års lagutskott, och får utskottet till stöd för denna uppfattning åberopa följande af sistnämnda utskott afgifna framställning.

»Utskottet vill sålunda uttala sin fullständiga anslutning till de betänkligheter motionären framställt deremot, att Sveriges jord under aktiebolagslagstiftningens skydd kan mer och mer öfvergå i utlänningars händer. Som bekant finnes i kongl. kungörelsen den 3 oktober 1829 stadgadt, att utländsk undersåte, som icke erhållit svensk medborgarerätt, icke är berättigad att i riket förvärfva och besitta fast egendom, utan att han dertill undfått Kongl. Maj:ts tillstånd; och ingen meningsskiljaktighet torde råda derom, att detta stadgande utgår från en riktig princip, samt att denna väl förtjenar att lända till efterrättelse. Emellertid är detsammans effektivitet väsentligt kringskuren. För att ett aktiebolag skall anses såsom svenskt fordras allenast, att detsamma med säte inom landet har en styrelse, bestående helt och hållet eller, under viss förutsättning, till minst två tredjedelar af i Sverige bosatta svenska eller norska undersåtar. Deremot finnes intet, som hindrar, att bolagets delegare i öfrigt äro utlänningar, och faktiskt lära i vårt land finnas åtskilliga bolag, hvilka, till namnet svenska, äro så godt som helt och hållet i utländska händer. I sådana bolags rätt att förvärfva fastighet inom riket finnes ingen som helst inskränkning, och under formen af andel i aktiebolag kan sålunda eganderätten till vår jord i ganska stor omfattning öfvergå till utlänningar.

Detta förhållande synes utskottet vara af beskaffenhet att ingifva synnerliga farhågor, så mycket mer som erfarenheten ådagalagt, så väl att utländska kapitalister ingalunda förbisett den sålunda befintliga möjligheten för dem att blifva fastighetsegare i vårt land, som ock att det sätt, hvarpå de tillgodogjort sig de af dem förvärfvade fastigheterna, icke alltid torde hafva ländt till landets sanna båtnad. Den hänsyn till bevarandet jemväl för framtiden af våra naturliga rikedomar, hvilken man åtminstone kan hoppas, att en svensk fastighetsegare icke alldeles lemnar å sido, är för utlänningar så godt som främmande; och det är sålunda ej blott politiska, utan jemväl nationalekonomiska betänkligheter förenade dermed, att aktiebolag, om de blott äro till namnet svenska, ega oinskränkt rätt att förvärfva fastighet i vårt land.

Utskottet kan icke underlåta att i detta sammanhang erinra derom,

att af samma principiella och praktiska skäl, hvilka tala för hämmande af våra fastigheters öfvergång i utländska händer, begränsning jemväl torde böra ske af möjligheten för utlänningar att göra sig till herrar öfver en annan af våra förnämsta naturliga tillgångar, våra grufvor, hvilka, om än enligt lag icke af fastighets natur, i betydelse för landets ekonomiska framtid icke stå den fasta egendomen mycket efter. Enligt 68 § i grufvestadgan af den 16 maj 1884 må utlänning icke i riket bearbeta inmutad mineralfyndighet eller idka grufdrift, med mindre än att Konungen funnit skäligt dertill lemna bifall, men genom utlänningars delaktighet i aktiebolag, som idka grufdrift, kunna våra grufvor komma under utländskt välde.

Det är icke utskottet obekant, att man vid föregående undersökning af föreliggande fråga med erkännande af önskvärdheten att begränsa utlänningars delaktighet i våra fastighetsegande aktiebolag ansett åstadkommandet af sådan begränsning möta synnerliga praktiska svårigheter. Utskottet föreställer sig emellertid, att så icke torde vara förhållandet. Bland flere utvägar i sådant afseende, hvilka synts utskottet tänkvärda, torde sålunda särskildt kunna ifrågasättas att stadga ovilkorligt förbud mot aktiers ställande på innehafvaren, samt att öfverlåtelse utan Kongl. Maj:ts tillstånd till utlänning af aktie i fastighetsegande bolag anses ogiltig.»

Vidkommande härefter herr Åkerlunds förslag om allmän begränsning af aktiebolags rätt att förvärfva fastighet på landet står utskottet jemväl härutinnan på hufvudsakligen samma ståndpunkt som nästlidet års lagutskott, af hvars yttrande i ämnet vissa delar återfinnas i hvad utskottet tillåter sig att här nedan anföra.

Utskottet anser sig sålunda böra uttala, att mot de ofta hörda klagomålen öfver den stora utveckling, aktiebolagen tagit i vårt land, befogade erinringar synas utskottet kunna göras. I sådant afseende vill utskottet betona ej blott den nytta, vårt lands industri haft af aktiebolagen, utan jemväl, att dessa bolag i regel på ett äfven med hänsyn till framtiden tillfredsställande sätt förvalta de fastigheter, som kommit i deras händer. Såvidt utskottet har sig bekant, torde det till och med om de skogsbruksidkande aktiebolagen, mot hvilka eljest mest anmärkingar förekommit, med skäl kunna sägas, att de i fråga om skogsvården fullt ut lika mycket som de enskilda jordegarne fästa afseende vid kommande tiders intressen.

Då utskottet icke desto mindre har den uppfattningen, att en allmän begränsning af aktiebolags rätt att förvärfva fastighet kan förtjena att tagas i öfvervägande, grundar utskottet denna sin mening hufvud-

sakligen på den betydelse, utskottet tillmäter bevarandet åt vårt land af en talrik klass sjelfständiga mindre jordegare. Det kan icke bestridas, att aktiebolagens värde i vissa delar af landet redan nu erhållit sådan utsträckning, att nästan alla smärre jordegendomar dragits in under detsamma och hemmansegareståndet i hufvudsak försvunnit. Visserligen torde man icke ega grundad anledning antaga, att utvecklingen öfverallt i landet skulle komma att gå till sådan ytterlighet, men tecken saknas dock ingalunda, som tyda på, att aktiebolagens förvärf af landtfastigheter, om detsamma får ostördt fortgå, snart skall flerstädes i landet erhålla en omfattning, som kommer att medföra ett betänkligt aftagande af hemmansegareklassen. En härmed sammanhängande omständighet, som jemväl torde förtjena beaktande, är den, att förutom den odlade jorden äfven möjligheterna till nyodling komma i bolagens händer. Till och med i de jemförelsevis sällsynta fall, då aktiebolag drifva jordbruk annat än som binäring, torde det knappast kunna antagas, att aktiebolagen skola hysa samma intresse som den enskilde jordegaren att tillgodogöra sig all mark, der odling lämpligen kan ske. Man torde därför ega anledning befara, att med utsträckning af aktiebolagens jordförvärf skall följa, att de befintliga odlingslägenheterna mera än hittills blifva försummade. Det synes utskottet, som om försigtigheten kräfver, att man, medan ännu tid är, tager i allvarligt öfvervägande, huruvida berörda förhållanden äro af beskaffenhet att nödvändiggöra lagstiftningens ingripande, och har därför utskottet för sin del icke velat motsätta sig förslaget att bringa frågan under Kongl. Maj:ts pröfning.

Dervid torde jemväl frågan om inskränkning uti aktiebolagens rätt till förvärf af fastighet i stad, ehuru ej uti ifrågavarande motion direkt berörd, böra komma under ompröfning.

Med den uppfattning, utskottet ofvan uttalat rörande hemmansegareståndets betydelse för landet, torde det vara sjelfklart, att utskottet hyser liflig sympati för grundtanken i herr Wiklunds motion. Då nu gällande författning angående hemmansklyfning, egostyckning och jordafsöndring tillkom, fäste man vid densamma den förhoppningen, att, såsom anfördes af de komiterade, genom hvilka lagen utarbetades, egostyckningen skulle erhålla en särskild betydelse för de norrländska skogsbygderna genom det tillfälle, som densamma erbjöde att kunna dela skatten å ett hemman mellan den för jordbruk lämpliga arealen jemte ett mindre skogsområde å den ena sidan och den hufvudsakliga skogsmarken å den andra. Härigenom skulle hemmansegaren efter

skogens försäljning kunna qvarsitta med eganderätt å gården, medan han deremot förut allt för ofta förvandlats till arrendator eller torpare under skogssegaren och den sjelfegande jordbrukande befolkningen i många skogssocknar sålunda allt mer och mer förminskats.

Denna förhoppning synes emellertid icke förverkligas. Tvärtom har man anledning befara, att utvecklingen i Norrland kan gå i den riktningen, att den sjelfständiga jordegande befolkningen försvinner från de hemman, der skogsarealen blifvit skild från den odlade marken, och att allt flere jordbrukslägenheter blifva öde.

Såsom herr Wiklund framhållit, torde detta beklagliga förhållande hufvudsakligen bero derpå, att man vid egostyckningar i allmänhet icke, såsom vid tillkomsten af förevarande lag förutsattes, låter den till jordbruk afsedda marken åtföljas af nödig skog. I dessa nordliga bygder, der jordens afkastning oftast är ringa och oviss, lærer i regel sjelfständigt jordbruk icke kunna ega bestånd, om tillgång till skog saknas, en erfarenhet, som besannats af många hemmanssegare, hvilka af hög köpeskillning låtit förmå sig att afyttra all till jorden hörande skogsmark.

Att råda bot å det sålunda bestående missförhållande är otvifvelaktigt synnerligen önskvärdt, men då man kommer till frågan, huru detta skall ske, mötes man af stora svårigheter. Herr Wiklund synes i sådant afseende hafva ifrågasatt lagstadgande derom, att egolott icke skulle få utstyckas utan husbehofsskog, med mindre förrättningsmannen och gode männen funne sådant kunna ega rum utan fara för möjligheten af egolottens fortbestånd såsom sjelfständig jordbruksegendom, samt att i andra fall förrättningsmannen och gode männen jemväl skulle hafva att bestämma, huru stor skogsareal vore erforderlig för den egolott, som skulle utstyckas. Mot sådant stadgande torde emellertid betänkligheter möta. I allt fall skulle stadgandet icke innebära någon verklig garanti för, att sjelfständigt jordbruk för framtiden kunde bedrivas å en dertill utstyckad egolott, då det icke lærer kunna förbjudas den sammans egare att, när helst honom fördelaktigt synes, afverka eller försälja den egolotten tilldelade skogen.

Mera tänkvärdt skulle det då möjligen vara att föreskrifva, det egostyckning ej må ske utan att dervid rätt till nödig skogsfångst för de jordbrukslägenheter, som skola utstyckas, lägges såsom ett ständigt fortvarande servitut å de före egostyckningen till dem hörande skogs-trakter. Ifrågasättas kunde äfven, att åtgärder vidtoges för åstadkommande af allmänningar, hvarifrån de hemmansdelar, som sjelfva saknade nödig skog, kunde erhålla rätt att tillfredsställa sitt behof i

sådant afseende. Men utskottet vågar icke med bestämdhet påstå, att någon af dessa åtgärder vore lämplig eller tillfyllestgörande.

Utan att utskottet alltså ser sig i stånd att anvisa några utvägar, hvilka med visshet skulle leda till det åsyftade målet och jemväl i öfrigt vore att förorda, har emellertid utskottet med hänsyn till frågans synnerliga vikt ansett det önskvärdt, att Kongl. Maj:t måtte få anledning att taga densamma under utredning och pröfning.

Herr Wiklund har icke uttryckligen inskränkt det af honom framlagda förslag till att gälla endast norra Sverige, men hela den motivering, som innehålles i hans motion, är grundad på norrländska förhållanden. Någon lagstiftning i förevarande syfte lärer ej heller bära ifrågakomma annat än för de nordliga delarne af vårt land. I södra och mellersta Sverige torde det vara mycket sällsynt, att jordbruk icke kan ega bestånd, utan att sjelfständigt tillgång till skog förefinnes, och i allt fall vore det i dessa bygder, der skogarne mångenstädes redan försvunnit eller åtminstone mycket begränsats, oftast omöjligt att genomföra en sådan fordran, som att skog skulle finnas till hvarje hemmansdel.

På grund af hvad sålunda anförts, får utskottet hemställa:

1:o att Riksdagen måtte, med bifall till herr Åkerlunds föreliggande motion, i skrifvelse anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, huruvida icke, till tryggande af vårt lands sunda utveckling och vårt oberoende af främmande inflytande, inskränkning uti aktiebolags rätt till förvärf af fast egendom å vår landsbygd finnes erforderlig, och, derest Kongl. Maj:t pröfvar så vara fallet, låta utarbета och förelägga Riksdagen förslag till lagstiftning härför; samt

2:o att Riksdagen måtte, i anledning af herr Wiklunds ifrågavarande motion, i skrifvelse anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, hvilka lagstiftningsåtgärder kunna befinnas lämpliga för att betrygga tillgång till husbehofsskog för i de nordliga delarne af vårt land förekommande, för sjelfständigt jordbruk afsedda egolotter, samt för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill utredningen kan gifva anledning.

Stockholm den 4 april 1900.

På lagutskottets vägnar:

CARL B. HASSELROT.

Reservationer

mot utskottets hemställan under 2:o af herrar *Hasselrot*, *Lundström*, *Sörensson* och *Fagerholm*, hvilka ansett, att herr Wiklunds motion bort af utskottet afstyrkas;

mot vissa delar af motiveringen:

af herrar *Jönsson* och *F. Andersson*;

af herr *Zetterstrand*, som ansett, att utskottet, under åberopande af Riksdagens skrifvelse den 11 maj 1894 om utredning rörande bolags förvärf af jordegendom i vissa delar af landet m. m. samt med närmare utveckling af sammanhanget mellan sagda skrifvelse jemte de föreliggande motionernas hufvudsyften, bort hemställa,

att Riksdagen i anledning af ifrågavarande motioner måtte i skrifvelse anhålla, det täcktes Kongl. Maj:t vid pröfning af ofvanberörda riksdagsskrifvelse särskildt taga hänsyn till motionerna, i hvad desamma afse behöfligheten af laga föreskrifter, dels till förebyggande af skogsbolags framtida jordbruksförvärf i nordliga delarne af landet och dels till främjande af *lämpliga* utbrytningar utaf sådana jordbruksområden derstädes, hvilka redan befinna sig i skogsbolagens ego; samt

af herr *Lindhagen*, som ansett, att utskottets motivering bort innefatta en utveckling af hufvudsakligen de synpunkter, som innefattas i följande af reservanten afgifna yttrande:

»Vid afvittringarne inom de nordligare provinserna tillämpades den grundsatsen, att af skogsmarken, som i sjelfva verket ansågs tillhöra kronan, skulle tilldelas bygdelagen så mycket, som till fullsatt hemman vore nödigt. Och då afkastningen af jordbruket i dessa provinser är oviss och knapp samt skogarne förr hade ringa värde, inträffade det, att i allmänhet mycket betydliga skogsarealer tillades hemmanen.

Men sedan skogarne med ändrade förhållanden blifvit begärliga för spekulationen, hafva skogsaktiebolagen med lockande anbud allt mer förmått jordegarna sälja sina hemman med tillhörande skog. De gamla skogstilldelningarne tjena sålunda ej längre sitt afsedda ändamål att

trygga en bofast befolknings besutenhet och sjelfständighet. Deras slutliga uppgift synes i stället oftast blifva att bereda inkomster åt in- och utländska aktieegare. Det brytes därför ej vidare bygd deruppe, utan tvärt om växa bygderna mångenstädes igen, kulturen går tillbaka, och det kan befaras, att den sjelfständiga bofasta befolkningen småningom upphör att vara till.

Detta hade förekommit, om vid afvittringarne all den hufvudsakliga skogsmarken utlagts till kronoparker och i öfrigt afsatts till oför ytterliga och odelbara skogsallmänningar för byarnes räkning under offentlig tillsyn. Derigenom hade äfven det af bolagen till deras fördel åberopade behovet af en bättre skogsvård, än den enskilde vanligen kan förmå sig till, blifvit uppfyllt. Och skogsprodukternas förädling hade lika fullt stått öppen för den enskilda företagsamheten, som helt visst vunnit mera trefnad af att sålunda uteslutande gagna landet i stället för att såsom nu på samma gång äfven bereda det stor skada.

Ehuru emellertid det skedda ej nu kan göras ogjordt, har dock deraf vunnits den erfarenheten, att, derest man erkänner missförhållandena och äfven vill afhjelpa dem, sträfvandena måste gå ut på att i möjligaste måtto återföra förhållandena till den anordning, som man sålunda nu efteråt inser varit den enda rigtige.

Härvid gäller det i första hand att söka undvika palliativ eller overksamma botemedel, som endast bereda det onda tid att gripa ikring sig och dessutom lätt leda till fortsatta missgrepp.

Sålunda har lagen den 25 april 1889, hvarigenom aftal om upplåtelse af rätt till afverkning af skog förklarats ej vara gällande öfver tjugu år, allenast påskyndat skogsbolagens fastighetsförvärf.

Ännu olyckligare synas verkningarne blifva af de i lagen den 27 juni 1896 gifna föreskrifter om egostyckning, såvidt dermed afsetts råda bot på de anmärkta missförhållandena i nordligare delarne af landet. Då det alltid erkänts och vid afvittringarne jemväl fastslagits, att jordbruk i dessa trakter förutsätter skog både till husbehof och afsalu, så kan det naturligtvis ej gå annat än illa, då man just der upphäver denna princip tillämpning samt i stället för hemmansklyfning enligt skiftesstadgan, som föreskrifver, att hvarje lott skall erhålla del i alla egor, tillåter en egostyckning, hvarigenom ingen skog behöfver medfölja inegojorden.

Genom sistnämnda lag har bolagens fastighetsförvärf tagit synnerligen ökad fart. Ty den bofaste, som hitintills ej velat gå från gård och grund, förespeglas nu att mot en afsevärd köpeskillning endast behöfva sälja skogen, hvilken uppgörelse dock naturligtvis leder till att förr eller senare

sitter på gården en hemmansegare, som är utan både skogen och köpeskillingen för densamma. Vid utbrytning af inegojorden till hemman, som bolagen redan förvärfvat, vinnes ej heller det med lagen afsedda ändamål, i det att man i allmänhet icke, såsom vid lagens tillkomst förutsattes, låter denna jord åtföljas af nödig skog. Deremot bereder lagen i detta fall åt bolagen ett gerna begagnadt tillfälle att genom föryttring af blotta inegojorden gå fria från de förpligtelser, som eljest kunde ställas på dem att väl häfda och äfven utvidga den odlade jord, hvaraf de med skogen råkat komma i besittning.

Vill man deremot på allvar söka ordna saken, så synas helt andra utvägar böra tillitas.

Beträffande då först de trakter af norra Sverige, der en sjelfständig jordegande befolkning ännu bygger och bor, tord det sålunda till en början vara synnerligen angeläget öfverväga, om ej 1896 års lags stadganden om egostyckning böra, så vidt gäller dessa trakter, för framtiden upphävas eller väsentligen omarbetas. Här framställer sig vidare såsom ett ingalunda oupphinneligt önskemål, att skogsbolags rätt att besitta fast egendom genom lag rimligen begränsas. Sistnämnda mål kan ock möjligen vinnas indirekt genom att bolagen efter skäligen grunder påläggas en särskild skogsskatt, som i mån af egoinnehafvet ökas progressivt, så att det vid en viss punkt ej vidare lönar sig för bolagen att förvärfva ytterligare skogsmark. Slutligen bör eftersinnas, om ej här, likaväl som det skedde vid vissa afvittringar inom nordligaste Norrbotten och Dalarne, genom offentligt initiativ och under skydd af en för ändamålet stiftad lag jordegarna på åtskilliga håll kunde finna med sin fördel förenligt att sammanslå sin skogsmark eller viss del deraf till allmänningar, som, ställda under offentlig tillsyn, skulle bereda dem ökad afkastning och en tryggare framtid.

Vidkommande åter de trakter, hvilka redan lagts under skogsbolagens herradöme, så framställer sig först såsom en fråga förtjent af synnerligt öfvervägande, huruvida ej äfven här de nya stadgandena om egostyckning böra väsentligen omarbetas och derjemte kompletteras med laga åläggande för bolagen att väl häfda innehafvande inegojord och derutöfver göra vissa årliga nyodlingar på skogsmarken. En dylik skyldighet skulle dock, derest föreskrifterna om egostyckning bibehölls oförändrade, endast leda till att bolagen blefvo särskildt angelägna afhända sig inegojorden. Af denna anledning, men i all synnerhet af redan vunnen erfarenhet i öfrigt böra uppenbarligen dessa föreskrifter undergå åtminstone sådan ändring, att i de nordliga delarne af landet vid utbrytning af den för jordbruk lämpliga arealen jemväl medtages något

af hemmanets skogsområde eller fastslås rätt till husbehovsvirke, liksom erforderlig rätt till bete och slotter å skogsängar genom för framtiden tryggliga servitutsbestämmelser. Verksamast är dock en lagstiftning, som påbjuder, att från bolagen må exproprieras skogsmark, som skall under offentlig tillsyn och på de vilkor, närmare kunna varda bestämda, i främsta rummet tillgodose byarnes ofärliga virkesbehof. Medel härtill kunde tagas i första hand från ofvan ifrågasatta skogsskatt, och det möjligen felande fyllas genom lånemedel, som amorterades af de exproprierade områdenas afkastning.

Oafsedt nu den alldeles ofärliga frågan, hvilka åtgärder lämpligast leda till målet, har jag med det anförda dock velat fastslå, att de undantagsförhållanden, om hvilka här är fråga, oundgängligen också kräva mer eller mindre en undantagslagstiftning. Det är därför alldeles förfeladt att här för sitt omdöme och sina åtgöranden anlägga en hvardaglig måttstock. För att vinna något resultat måste man, såvidt jag förstår, icke blott afstå från att uppkonstruera omöjligheter, utan äfven göra klart för sig, att de stora svårigheter, som i alla händelser opåmint inställa sig, endast äro till för att öfvervinnas.

Under förutsättning att en sådan uppfattning af saken gör sig gällande, kan för visso också med fördel, om ej i alla, så åtminstone i många fall, förverkligas hufvudsyftet i såväl herr Åkerlunds motion om inskränkning i aktiebolagens d. v. s. närmast skogsaktiebolagens fastighetsförvärf som herr Wiklunds motion om de ändringar i nya egostyckningsföreskrifterna, som påkallas af dessas i väsentliga afseenden förfelade verkan inom de nordliga provinserna.

På sålunda anförda skäl instämmer jag i hufvudsak uti utskottets slutliga hemställan.»

Herrar *Leman*, *Almqren* och *Jönsson* hafva begärt få antecknadt, att de icke deltagit i ärendets behandling inom utskottet.
